

Adam Zienkiewicz, Michał Lasota

Wielojęzyczność a interpretacja europejskiego prawa wspólnotowego

Studia Prawnoustrojowe nr 9, 405-411

2009

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Adam Zienkiewicz, Michał Lasota
Uniwersytet Warmińsko-Mazurski

Wielojęzyczność a interpretacja europejskiego prawa wspólnotowego

Mamy pełną świadomość, że podjęta przez nas problematyka wpływu wielojęzyczności europejskiego prawa wspólnotowego na realizację zasady jednolitości wykładni i stosowania tego prawa jest niezwykle skomplikowana i wieloaspektowa. Celem pracy jest jedynie zwrócenie uwagi na istotne zagadnienia, nie zaś próba formułowania ostatecznych rozwiązań.

W polskiej teorii i filozofii prawa funkcjonują (w interesującym nas zakresie) pojęcia „wykładnia” oraz „interpretacja”. Na potrzeby niniejszej pracy, mimo iż niektórzy autorzy rozróżniają te terminy i używają ich w odmiennych kontekstach, przyjmujemy, że są one tożsame co do znaczenia¹. W trakcie rozważań będziemy się posługiwać pojęciem „interpretacja”, z uwagi na jego łaciński rodowód i obecność w głównych językach europejskich². Poprzez interpretację prawa, abstrahując od sporów teoretycznych, rozumiemy ustalenie znaczenia określonego przepisu lub jego fragmentu, czyli określenie, do jakich stanów faktycznych lub prawnych on się odnosi³.

Mówiąc o sformułowanej przez Europejski Trybunał Sprawiedliwości zasadzie jednolitości wykładni i stosowania prawa wspólnotowego, która nakazuje uwzględnianie wszystkich wersji językowych tekstu prawnego (jako autentycznych), w sposób naturalny nasuwa się pytanie: Czy w każdym przypadku możliwie jest oddanie tej samej treści komunikatu w różnych językach? Czy komunikat sformułowany w języku A można w każdym przypadku sformułować w języku B tak, aby posiadał on tożsamy zakres treściowy (tożsame znaczenie)?

¹ R. Sarkowicz, *Poziomowa interpretacja tekstu prawnego*, Kraków 1995, s. 22–29; R. Sarkowicz, J. Stelmach, *Teoria prawa*, Kraków 1996, s. 61–69.

² K. Lankosz, *Interpretacja statutów organizacji międzynarodowej*, Kraków 1985, s. 23; Już sam wybór pojęcia „interpretacja” wskazuje na przynależność do tzw. europejskiej kultury prawnej (sic!).

³ L. Morawski, *Wykładnia w orzecznictwie sądów. Komentarz*, Toruń 2002, s. 15–16.

Z pewnością w niektórych przypadkach problemem jest oddanie tej samej treści w dwóch odmiennych językach narodowych. Co do tego panuje zgoda wśród przedstawicieli przekładoznawstwa. Jeśli zatem problematyczne jest wyrażenie tej samej treści w dwóch językach, to oczywiście, że trudność rośnie geometrycznie, gdy języków jest dwadzieścia jeden⁴.

Zasadą jest bowiem, że każdy język urzędowy państwa członkowskiego (z wyjątkiem języka irlandzkiego) jest językiem urzędowym Unii. Ta zasada znalazła normatywny wyraz w rozporządzeniu nr 1 z 15 kwietnia 1958 r. Oficjalny dziennik promulgacyjny Unii Europejskiej „Official Journal of European Union” jest wydawany w każdym z języków urzędowych⁵. Ranga problemu i stopień jego komplikacji wzrasta, gdy komunikaty językowe zawierają wypowiedzi dyrektywalne (specyficzny język prawniczy), które są dla określonych podmiotów obowiązującymi regułami postępowania.

Europejskie prawo wspólnotowe co do zasady jest bezpośrednio stosowane przez organy krajowe i wywiera bezpośredni skutek na terytorium państw-członków Unii Europejskiej, czemu ma sprzyjać jego dostępność w każdym z krajów w narodowym języku urzędowym. Fakt ten w naturalny sposób pociąga za sobą poważne problemy w zachowaniu jednolitości interpretacji i stosowania prawa wspólnotowego, gdyż: „The EC Treaty is valid in twelve languages and most regulations and directives are valid in eleven languages. As translation is not an exact science, this inevitably leads to variations in the meaning of words in the various texts”. Jednocześnie podmiot prawa wspólnotowego powinien znajdować się w takiej samej sytuacji prawnej, przysługiwać winny mu te same prawa i ciężać winny na nim te same obowiązki, niezależnie od kraju, w którym przebywa. Bez względu więc na to, z jakiej wersji językowej aktu prawnego korzystamy, powinniśmy wywieść z niej tożsame wzorce zachowania.

Problem rozbieżności pomiędzy różnymi wersjami językowymi jest rozwiązywany według dwóch zasad. Pierwsza z nich stanowi, że odmienne traktowanie obywateli lub urzędów w różnych państwach członkowskich jest zabronione. Skoro dyskryminacja ze względu na przynależność państwową jest zabroniona, to należy tak tłumaczyć przepisy wyrażone w różnych wersjach językowych, ażeby nie przyznawać jednym obywatelom więcej praw, a innym mniej⁶. Natomiast druga zasada brzmi, że skoro wszystkie języki są

⁴ T. Tomaszewicz, *Transfer i adaptacja nowych modeli tekstów przez operację przekładu*, [w:] *Przekład. Język. Kultura*, red. R. Lewicki, Lublin 2002, s. 13–23; E. Tabakowska, *Bariery kulturowe są zbudowane z gramatyki*, [w:] *ibidem*, s. 25–34; por: T. Mazzaresse, *La interpretacion juridica como traduccion*, „Isonomia” Octubre 1998, nr 9, s. 73–102; por. także: D. Kierzkowska, *Tłumaczenie prawnicze*, Warszawa 2002, s. 10–60.

⁵ C. Mik, *Europejskie prawo wspólnotowe. Zagadnienia teorii i praktyki*, Warszawa 2000, s. 260–261.

⁶ J. Helios, W. Jedlecka, *Kilka uwag na temat wykładni prawa europejskiego*, „Radca Prawny” 2004, nr 2, s. 92.

w równym stopniu obowiązujące, to jednej wersji językowej przepisu prawnego nie można określić jako prawdziwej, zaś innej jako fałszywej⁷.

W rozwiązaniu problemu rozbieżności pomiędzy różnymi wersjami językowymi niezwykle pomocne są procedury zapewniania maksymalnej zbieżności i najpełniejszej ekwiwalencji między poszczególnymi wersjami językowymi, stosowane na etapie powstawania ostatecznych wersji aktu normatywnego.

Po przetłumaczeniu aktu przez służby translatorskie do pracy przystępują prawnicy-weryfikatorzy. To właśnie ich zadaniem jest doprowadzenie do jak najpełniejszej ekwiwalencji komunikatów zawartych w każdej z wersji językowych. Weryfikacja tekstów przebiega według dwóch głównych zasad.

Po pierwsze, zadaniem prawników-weryfikatorów nie jest przybliżenie tekstu oryginalnego (pierwotnego) do innych wersji językowych, lecz zharmonizowanie w sposób symetryczny każdej z wersji, zapewnienie ich równoznaczności. Każda wersja może więc w toku weryfikacji zostać zmodyfikowana dla realizacji wymienionego celu.

Po drugie, weryfikatorzy winni zachować dystans wobec pojęć prawnych czysto narodowych, gdyż pojęcia prawne posiadają swoje autonomiczne znaczenie na gruncie prawa wspólnotowego. Rzecz w tym, by nie dopuścić do konfuzji między znaczeniem wewnętrznym a wspólnotowym⁸.

Pomimo pracy weryfikatorów, w procesie przygotowania wielojęzycznego i w zamyśle ekwiwalentnego treściowo prawa napotykamy na liczne trudności.

Poszczególne języki nie znają tego samego poziomu ogólności dla pewnych pojęć prawnych, co prowadzi do dwuznaczności terminologicznej. Za przykład służyć może ogólne pojęcie „decyzja”. W języku francuskim jest to *décision*. W innych językach odnaleźć można wiele pojęć bardziej specyficznych, o dużo mniejszym stopniu ogólności. I tak przykładowo w języku niemieckim będzie to *Entscheidung* i *Beschluss*, zaś w niderlandzkim *Beschikking*, *Besluit* i *Beslissing*.

Na powstanie wspólnotowego prawa konkurencji wpływ miały przede wszystkim niemieckie rozwiązania normatywne, o kształcie wspólnotowego prawa administracyjnego zdecydowało zaś przede wszystkim prawo francuskie. Takie wersje językowe mogą być więc zorientowane na prawo krajowe⁹.

Ponadto w tekstach prawnych odnaleźć można szereg tzw. fałszywych przyjaciół (franc. *faux amis*). Takie terminy jak „sprzedaż” czy „upadłość” mają odniesienie do homologicznych pojęć krajowych, inny jest jednak ich zakres znaczeniowy. Wiąże się to z wyżej wspomnianym autonomicznym znaczeniem pojęć prawnych europejskiego prawa wspólnotowego¹⁰.

⁷ F. Emmert, M. Morawiecki, *Prawo europejskie*, Warszawa – Wrocław 1999, s. 62.

⁸ Szerzej zob. J. Pieńkos, *Podstawy juryslingwistyki. Język w prawie – Prawo w języku*, Warszawa 1999; także idem, *Podstawy przekładoznawstwa*, Kraków 2003.

⁹ Ibidem.

¹⁰ J. Pieńkos, *Podstawy juryslingwistyki...*, s. 190–191; idem, *Podstawy przekładoznawstwa...*, s. 434–445; odnośnie do przygotowania tekstu zob. online: Translation Centre for the Bodies of the European Union, *Writing for Translation*.

W celu zmniejszenia problemów z realizacją zasady jednolitości interpretacji i stosowania prawa wspólnotowego zasadniczo teksty prawa wspólnotowego poprzedzane są preambułą, w której wskazuje się na *ratio legis*, wyjaśniając główne motywy legislacyjne oraz zamieszcza się definicje legalne pojęć użytych w akcie¹¹. Cele traktatowe powinny stać się dla sędziów Sądu luksemburskiego „przewodnikiem w wykładni”. Charakter tych przepisów oraz sposób formułowania, który wskazuje na szeroką otwartość treściową, dyktuje Europejskiemu Trybunałowi Sprawiedliwości celowościowy model interpretacyjny. Metoda teleologiczna znajduje szczególne zastosowanie, gdy weźmie się pod uwagę preambułę, jak i inne postanowienia Traktatu, które zawierają zasady i cele całego systemu wspólnotowego¹².

Pomimo wyżej przedstawionych mechanizmów przewyższania trudności interpretacyjnych wynikających z wielojęzyczności tekstów prawnych prawa wspólnotowego, do końca uniknąć się ich nie da. Postawioną tezę uzasadnia analiza orzecznictwa Europejskiego Trybunału Sprawiedliwości, które reprezentują wybrane przez autorów dwa przykłady:

1) This can be illustrated by the case of *Stauder v Ulm*. At the time there were only four official languages in the Community.

A Commission decision addressed to member states had a requirement that recipients of the Community's surplus butter at a cheap rate had to prove their entitlement to welfare benefits. The German and Dutch texts both required the person to give a coupon indicating their name whereas the French and Italian texts simply required that a coupon be given referring to the person concerned¹³.

This can be illustrated also by the such a case.

2) Z pytaniem prejudycjalnym wystąpił sąd holenderski.

Problem interpretacyjny dotyczył zwrotu w języku holenderskim *diens echtgenote*, który wystąpił w art. 10 (1) (B) rozporządzenia Rady nr 574/72 z 21 marca 1972 r. Tłumaczyć należy ten zwrot jako „czyja żona” (*whose wife*). Słowo *echtgenote* oznaczać miałyby wyłącznie współmałżonka płci żeńskiej.

Europejski Trybunał Sprawiedliwości porównał pozostałe wersje językowe rozporządzenia i orzekł: “A comparison with the other versions of the provision in question reveals that , in all the other versions, a word has been used which includes equally male and female workers (aegtefaellen, ehegatte, spouse, conjoint, coniuge)”¹⁴.

¹¹ Szerzej zob.: S. Biernat, *Tworzenie prawa Unii Europejskiej*, [w:] *Prawo Unii Europejskiej. Zagadnienia systemowe*, red. J. Barcz, Warszawa 2003, s. 224–225.

¹² J. Helios, W. Jedlecka, op. cit., s. 96.

¹³ S. Weatherill, P. Beaumont, *EU Law*, London 1999, s. 185–186, także J. Bengoetxa, N. MacCormick, L. Moral Soriano, *Integration and Integrity in the Legal Reasoning of the European Court of Justice*, [w:] G. de Burca, J.H.H. Weiler (ed.), *The European Court of Justice*, Oxford 2001, s. 43–85; P. Craig, G. de Burca, *EU Law*, Oxford 2003, s. 96–102.

¹⁴ Judgment of the Court of 12 July 1979, Case 9/79.

Należy wskazać, iż na metody wykładni, którymi posługuje się Europejski Trybunał Sprawiedliwości, wpływają bezpośrednio konstytutywne cechy prawa wspólnotowego, takie jak jego wielojęzyczność, ale także wielość kultur prawnych istniejących w obrębie Wspólnoty, wszechobecna terminologia ekonomiczna, a także dynamicznie zmieniająca się rzeczywistość orientująca prawa wspólnotowe raczej na przyszłość niż na teraźniejszość.

Doktryna prawnicza i orzecznictwo Europejskiego Trybunału Sprawiedliwości wskazują na trzy zasady wykładni prawa wspólnotowego: wykładni jednolitej, wykładni efektywnej (fr. *effet utile*) i interpretacji zgodnej z prawem międzynarodowym.

Zasada wykładni jednolitej wynika ze specyficznego charakteru europejskiego prawa wspólnotowego (prawo to jest przede wszystkim prawem wielojęzycznym). Dlatego zasada ta jest konkretyzowana przez dyrektywę nakazującą dokonywać wykładni porównawczej (porównanie autentycznych języków aktów normatywnych).

Europejski Trybunał Sprawiedliwości wyraźnie wskazuje, że konieczne jest, by wersje językowe tekstu aktu normatywnego były porównywane ze sobą. Teksty są redagowane w wielu językach uznanych za równoważne, należy je więc porównywać. Rzecz w tym, by prawo wspólnotowe było interpretowane jednolicie w każdym z krajów członkowskich całej Unii Europejskiej. Decyzja interpretacyjna, niezależnie od kraju, powinna być tożsama treściowo. W konsekwencji więc decyzja stosowania prawa również powinna być tożsama przy analogicznych stanach faktycznych sprawy¹⁵.

Na straży dokonywania jednolitej interpretacji i stosowania prawa wspólnotowego w całej Unii Europejskiej stoi instytucja odesłania wstępnego. Istotne jest to, aby sytuacja podmiotu prawa nie była zróżnicowana zależnie od kraju, w którym toczy się postępowanie z udziałem tego podmiotu. Dlatego sądy krajowe mają uprawnienie lub obowiązek, by wystąpić z pytaniem o wykładnię prawa wspólnotowego¹⁶.

Europejski Trybunał Sprawiedliwości wskazał, w jaki sposób należy postępować, interpretując tekst prawa, którego różne wersje językowe są

¹⁵ Na marginesie głównych rozważań autorzy postulują posługiwanie się pojęciem „zbieżna interpretacja” zamiast „jednolita interpretacja”. „Jednolity” oznacza bowiem ‘tożsamy’, ‘identyczny dla wszystkich’, ‘niezróżnicowany’. Natomiast „zbieżny” to taki, w którym coś się zbiega, styka, krzyżuje. W ocenie autorów celem integracji poprzez prawo, w szczególności przez jego interpretację, nie jest przyjęcie identycznych wzorców. Nie chodzi o to, żeby wzór czynności interpretacyjnych i ich rezultat w różnych krajach idealnie się pokrywał. Rzecz w tym, by uzyskać zbieżność wyników interpretacyjnych (zbieg co do istoty), gwarantujących realizację i efektywność prawa wspólnotowego.

¹⁶ J. Helios, *Pojmowanie wykładni prawa europejskiego w orzecznictwie Trybunału Sprawiedliwości*, Wrocław 2002, s. 59–80; J. Helios, W. Jedlecka, op. cit., s. 90–99; C. Mik, *Europejskie prawo wspólnotowe. Zagadnienia teorii i praktyki*, Warszawa 2000, s. 684–691; J.B. Acosta-Estévez, A. Espaliata Larson, *La interpretación en el derecho internacional público y derecho comunitario europeo*, Barcelona 1996, s. 115–117 i 132–140; C.F. de Casadevante Romani, *La interpretación de las normas internacionales*, Pamplona 1996, s. 145–150.

w równym stopniu obowiązujące: “The need for a uniform interpretation of community regulations makes it impossible in case of doubt for the wording of a provision to be considered in isolation but requires on the contrary that it should be interpreted and applied in the light of the versions existing in the other official languages”¹⁷.

“The need for a uniform interpretation of measures adopted by the Community institutions makes it impossible for the text of a provision to be considered in isolation but requires, on the contrary, that it should be interpreted and applied in the light of the versions existing in the other official languages. All the language versions must, in principle, be recognised as having the same weight and this cannot vary according to the size of the population of the Member States using the language in question”¹⁸.

Jeśli zaś brak ekwiwalencji między różnymi wersjami językowymi, to należy, jak wskazał Trybunał: “The different language versions of a community text must be given a uniform interpretation and hence in the case of divergence between the versions the provision in question must be interpreted by reference to the purpose and general scheme of the rules of which it forms a part”¹⁹.

Mówiąc o zalecanym przez Europejski Trybunał Sprawiedliwości postępowaniu interpretacyjnym, polegającym na porównywaniu różnych wersji językowych tego samego aktu normatywnego w celu zrekonstruowania wystarczająco jednoznacznej normy zachowania, należy jednocześnie podkreślić problem braku dostatecznej harmonii między przepisami wewnętrznymi a europejskimi. Podniesiony fakt może stanowić dodatkową trudność do przewyciężenia na drodze do realizacji zasady jednolitej interpretacji i stosowania prawa wspólnotowego.

Artykuł 27 Konstytucji RP stanowi, iż językiem urzędowym w Rzeczypospolitej Polskiej jest język polski²⁰. Ustawa z dnia 7 października 1999 r. o języku polskim reguluje zagadnienia ochrony języka polskiego i używania go w działalności publicznej oraz w obrocie prawnym na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej²¹.

Z art. 4 tejże ustawy wynika, że język polski jest językiem urzędowym organów i instytucji publicznych, w szczególności zaś konstytucyjnych organów państwa. Artykuł 5 ust. 1 wymienionej ustawy stanowi wprost: „podmioty wykonujące zadania publiczne na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej dokonują wszelkich czynności urzędowych w języku polskim, chyba że przepisy szczególne stanowią inaczej”. W art. 6 ww. ustawy stwierdza się zaś, że:

¹⁷ Judgment of the Court of 12 July 1979, Case 9/79.

¹⁸ Judgment of the Court of 2 April 1998, Case C-296/95.

¹⁹ Judgment of the Court of 27 October 1977, Case 30/77.

²⁰ Dz.U. z dnia 16 lipca 1997 r., nr 78, poz. 483.

²¹ Dz.U. z dnia 8 listopada 1999 r., nr 90, poz. 999 z późn. zm.

„umowy międzynarodowe zawierane przez Rzeczpospolitą Polską powinny mieć polską wersję językową, stanowiącą podstawę wykładni, chyba że przepisy szczególne stanowią inaczej”.

W związku z powyższym sąd polski w toku stosowania prawa powinien posługiwać się tekstem normatywnym w języku polskim. Tylko z takiego tekstu, tylko na podstawie takiej wersji językowej można rekonstruować normatywną podstawę w procesie stosowania prawa. *A contrario*, tekst w innym z języków urzędowych Unii Europejskiej nie może być źródłem rekonstrukcji podstawy normatywnej na terenie Rzeczypospolitej Polskiej. Dokonując interpretacji, polskie organy i instytucje publiczne powinny oprzeć się na egzegezie polskiej wersji tekstu prawa wspólnotowego. Trudno bowiem znaleźć przepis prawny, który upoważniłby polski wewnętrzny organ to odejścia od zasady, którą można nazwać tu zasadą języka narodowego.

Jednocześnie nie można tracić z pola widzenia, wynikającego z ogólnych celów traktatowych, postulatu traktowania każdego podmiotu europejskiego prawa wspólnotowego tak samo, niezależnie od kraju, w którym przebywa. Sytuacja podmiotów nie powinna być zróżnicowana tylko dlatego, że prawo wspólnotowe stosowane jest przez organy w różnych państwach członkowskich.

Ciężar zapewnienia fundamentalnej równości wobec prawa spoczywa zdaniem autorów przede wszystkim na tych organach, które uczestniczą w procesie tworzenia prawa wspólnotowego. Ten sam cel powinien przyświecać organom stosującym prawo wspólnotowe. Tym samym ogólna zasada równości wobec prawa w ocenie autorów nie uchybia i nie wyłącza z systemu prawnego precyzyjnych treściowo norm powołanych do życia w celu ochrony urzędowych języków narodowych.

Summary

The article focuses on the issue: the influence of multi-languages of European Union law on the realization of the principle of uniformity of interpretation and application of the law. The issue is extremely complicated and multi-aspectual. The objective of the study is only to draw attention to significant problems (including the Polish legal reality) – not an attempt to formulate final solutions.

The authors consider the sense of the principle of interpretation uniformity and application of European Union law, they signalize the role of translators and the translation science as well as present main mechanisms and rules of tackling interpretative difficulties resulting from multi-languages of legal texts of European Union law, which actually are inevitable. The carried out analysis is enriched with examples of jurisdiction of the European Tribunal of Justice in Luxembourg.